

ALEKSANDRA PILARSKA*

Eksperymentalna stymulacja konstruktów Ja – wnioski i refleksje z badań własnych

„W końcu lat 70. do laboratoriów psychologicznych wprowadzono nowe rodzaje technik eksperymentalnych i zasad interpretacji wyników, mające na celu poznanie mechanizmów pośredniczących między bodźcem a reakcją. Podstawową techniką jest tu stosowanie bodźców subliminalnych, to znaczy nierejestrowanych w świadomości osoby badanej. Zestawia się je z bodźcami percypowanymi świadomie, badając w ten sposób wpływ nieświadomej, niekontrolowanej intelektualnie percepcji na formujące się organizacje poznawcze, oceny czy preferencje. W ten sposób powstała metodyka idealnie dostosowana do weryfikacji hipotez psychoanalitycznych”¹ (Obuchowski, 2001, s. 39).

Technika, o której traktuje Obuchowski, to *priming* (poprzedzanie, torowanie) – zwiększanie dostępności danej kategorii poznawczej, mającej zasadnicze znaczenie dla przebiegu procesów poznawczych (rozumienia i klasyfikacji przez jednostkę napływających bodźców), emocjonalnych (sposobów ich wartościowania) czy motywacyjnych (wyzwolenia określonych intencji i celów) (np. Higgins, 1987; Bargh, 1999; Oyserman, Lee, 2008a). Dostępność może być tymczasowym skutkiem *primingu* lub pozostawać rezultatem chronicznej aktywacji danego konstruktów poznawczego, przy czym efekty obu źródeł dostępności dla przebiegu innych procesów są podobne oraz niezależne (np. Bargh, Bond, Lombardi, Tota, 1986, za: Oyserman, Lee, 2008a; Higgins, 1987).

Na przestrzeni minionych dekad dokonał się znaczący postęp w wiedzy dotyczącej rodzajów psychologicznych procesów i konstruktów, które mogą zostać poddane eksperymentalnej manipulacji. W dotychczasowych badaniach empirycznych skutecznie torowano m.in. normy społeczne, cele, emocje, struktury wiedzy, takie jak stereotypy czy cechy, a także reprezentacje znaczących relacji społecznych (por. przegląd w Bargh, 2006). Obserwacje te sugerują wniosek, że prawie wszystkie zjawiska psychologiczne mogą być dyskretnie (lub przypadkowo) wzbudzone, a następnie wpływać na funkcjonowanie osoby poza jej świadomością. Niniejszy artykuł podejmuje zagadnienie torowania jednej z podstawowych kategorii psychologicznych, a mianowicie Ja.

* Dr Aleksandra Pilarska, Zakład Psychologii Osobowości, Instytut Psychologii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, e-mail: alpila@amu.edu.pl

¹ Zastosowanie eksperymentalnej techniki torowania, rzecz jasna, wykracza poza zakres zjawisk będących przedmiotem zainteresowania psychoanalizy.

Ja i konstrukt Ja

Najogólniej rzecz ujmując, Ja jest strukturą wiedzy obejmującą takie elementy, jak przekonania jednostki na temat jej atrybutów (posiadanych przez nią cech, zdolności, preferencji oraz pełnionych przez nią ról społecznych) wraz z towarzyszącymi im samoocenami, a także wartości i cele, które uznaje ona za własne, zorganizowane w postaci schematów (teorii, reprezentacji) (Pilarska, 2011a). Wczesne ujęcia Ja zakładały, iż stanowi ono zwartą, monolityczną i stabilną całość (np. Allport, 1961; za: Suszek, 2005; Maslow, 1990; Rogers, 2002). Współcześni teoretycy i badacze psychologii pojęcie jednolitego Ja traktują jako „relikt minionej epoki” (Rowan, Cooper, 2008, s. 11) i uznają je za strukturę wieloaspektową i dynamiczną. Koncepcja wielorakiego Ja zajmuje obecnie pozycję centralną w teoretycznych analizach, a szereg badań empirycznych doprowadziło do wyodrębnienia w strukturze Ja wielu subsystemów o różnych funkcjach regulacyjnych i obszarach zachowań, do których się odnoszą (np. Fenigstein, Scheier, Buss, 1975; Greenwald, Pratkanis, 1984; Kihlstrom, Cantor, 1984; Markus, Kunda, 1986; Higgins, 1987; Triandis, 1989). Jednymi z ważniejszych motywów organizujących podsystemy Ja są dążenia do indywidualizacji i afiliacji leżące u podstaw niezależnego i współzależnego konstruktów Ja.

Pojęcie konstruktów Ja odnosi się do sposobu pojmowania przez jednostkę własnego Ja w relacji do innych osób oraz, będącego efektem tego pojmowania, obrazu Ja jako bytu niezależnego i odrębnego lub współzależnego z innymi i nigdy do końca niewyodrębnionego z kontekstu społecznego (Markus, Kitayama, 1991; Singelis, 1994). Konstrukt Ja stanowi zatem pewną „konstelację myśli, uczuć i działań odnoszących się do charakteru relacji jednostki z innymi ludźmi i jej Ja jako oddzielonego od innych ludzi” (Singelis, 1994, s. 581).

Dyspozycyjna i sytuacyjna dostępność konstruktów Ja

Motywy indywidualizacji i afiliacji mają charakter uniwersalny oraz niezależny, co oznacza, że w stopniu, w jakim osoba dzieli cele związane z autonomią i przynależnością, jest zdolna do elastycznego definiowania siebie jako bardziej niezależnej lub współzależnej. Każda jednostka ma zatem do dyspozycji zarówno konstrukt Ja niezależnego, jak i współzależnego, jednak dostępność każdego z nich jest specyficzna dla jednostki (np. Trafimow, Triandis, Goto, 1991; Singelis, 1994; Oyserman, Lee, 2007). Źródłem zmienności w dyspozycyjnej dostępności każdego z konstruktów Ja są społeczno-kulturowe praktyki i afordancje (np. Triandis, 1989; Oyserman, Packer, 1996; Markus, Kitayama, 1991, 2003; Triandis, Suh, 2002; Imamoğlu, 2003). Współistnienie obu typów konstruktów Ja pozwala dyskutować cztery ich konfiguracje: a) dobrze rozwinięty konstrukt Ja niezależnego i Ja współzależnego; b) dominacja konstruktów Ja niezależnego (słaby konstrukt Ja współzależnego); c) dominacja konstruktów Ja współzależnego (słaby konstrukt

Ja niezależnego) oraz d) słabo rozwinięty konstrukt Ja niezależnego i Ja współzależnego (Singelis, 1994; Yamada, Singelis, 1999; Imamoğlu, Karakitapoğlu-Aygün, 2006, 2007).

Przedstawiony wyżej model czterech typów Ja za punkt wyjścia bierze zróżnicowanie w ich chronicznej dostępności. Podkreślić jednak należy, że konstrukt Ja, opisywany w kategoriach niezależności i współzależności, nie stanowi sztywnej i niezmiennej właściwości jednostki, lecz cechę plastyczną i podatną na wpływ aktualnych motywów czy wymagań sytuacji. Tego rodzaju aktualna konstelacja Ja bywa często określana mianem roboczego pojęcia Ja (Markus, Kunda, 1986) lub Ja fenomenologicznego (Gasiul, 1992; Wojciszke, Doliński, 2008). Na możliwość manipulowania aktualną dostępnością konstruktów Ja wskazują badania m.in. Trafimowa i współpracowników (1991, 1997), Brewer i Gardner (1996), Gardner, Gabriel i Lee (1999) czy Wiekens i Stapela (2008) oparte na paradygmacie torowania. Zmiany konstruktów Ja (torowanie niezależności lub współzależności) okazują łączyć się ze zmianami przebiegu szeregu procesów psychicznych w sferze funkcjonowania poznawczego, emocjonalnego oraz motywacyjnego. Co więcej, obserwowane efekty odzwierciedlają różnice obserwowane w warunkach naturalnych między osobami angażującymi się w odmienne konteksty społeczno-kulturowe.

Rezultaty dotychczasowych badań wykorzystujących eksperymentalną manipulację konstruktów Ja nie są jednak całkowicie jednoznaczne. W szeregu eksperymentach potwierdzono efekt asymilacji tzn. wpływ torowania na funkcjonowanie osoby w kierunku, jaki *priming* „dyktuje”. Jednocześnie w niektórych sytuacjach zjawiska tego nie udało się zaobserwować lub ujawnił się efekt odwrotny (tzw. efekt kontrastu) (np. Kühnen, Hannover, 2000; Zusho, 2008). Uważny przegląd wyników badań nad torowaniem konstruktów Ja wskazuje również, że wiele z nich ilustruje jedynie wyraźne tendencje lub są akceptowane przy liberalnym poziomie istotności statystycznej (np. Kühnen, Hannover, Schubert 2001; Neumann, Steinhäuser, Roeder, 2009). Nie przekreśla to rzecz jasna ich wartości merytorycznej (czy choćby heurystycznej), ale nakazuje ostrożność w ich psychologicznej interpretacji.

Wątpliwości wokół mechanizmów i efektywności *primingu* są w pełni zasadne. Tym bardziej że w wielu badaniach opartych na paradygmacie torowania kwestia jego skuteczności nie jest przedmiotem bezpośredniego zainteresowania badaczy. Nawet gdy efektywność torowania staje się celem uprzednich, odrębnych studiów, konkluzje bywają zaskakujące². W większości badań trafność przewidywań sformułowanych na

² Dla przykładu, Zusho (2008) uznaje dobroć zastosowanej przez siebie techniki torującej, mimo iż weryfikacja jej skuteczności z zastosowaniem *Self-Construal Scale* (SCS, Singelis, 1994) na to nie wskazuje – osoby, u których torowano współzależny konstrukt Ja nie różniły się poziomem współzależności od osób, u których torowano niezależny konstrukt Ja, zaś na wymiarze niezależności obserwowana między grupami różnica okazała się nieistotna statystycznie. Sama Zusho (2008) wyników istotności różnic nie przywołuje, uznając za wystarczający sam fakt wystąpienia zgodnego z oczekiwaniami kierunku różnicy w wartościach średnich. Z kolei Neumann i współ-

podstawie twierdzeń teorii konstruktów Ja, mniej lub bardziej wyraźnie powiązanych z manipulowaną zmienną, traktowana jest jako świadectwo tego, że dane zjawisko zachodzi, zaś brak potwierdzenia uznawany jest za dowód braku oczekiwanej zależności. W obu przypadkach milcząco zakłada się, że *priming* był skuteczny (por. Finlay, Trafimow, 1998; Kühnen i in., 2001; Gabriel i in., 2007; Zusho, 2008). Sprawą szczególnej wagi pozostaje, gdy w powyższej sytuacji brak pozytywnej weryfikacji przewidywań nie jest wyjaśniany w kategoriach braku oczekiwanej zależności (a będąc konsekwentnym, tego należałoby się spodziewać), lecz wyjaśniany domniemanym brakiem skuteczności *primingu* (np. Ing, 2006; Rudolph, 2006). Gros autorów uznaje wybraną przez siebie technikę torującą za skuteczną, gdyż jej skuteczności (często w znaczeniu opisanym wyżej) dowiedli inni badacze (np. Utz, 2004; Sinclair, Fehr, 2005; Howard, Gardner, Thompson, 2007; Krishna, Zhou, Zhang, 2008; Jonas i in., 2009). Kwestią, która zostaje tu pominięta, są różnice w populacjach, z których pochodziły osoby badane w badaniu oryginalnym i kolejnym.

Ważnym wydaje się także podkreślenie, że w większości badań, w których torowano konstrukt Ja, zrezygnowano z wprowadzania równoważnych grup kontrolnych (np. Ybarra, Trafimow, 1998; Kühnen, Oyserman, 2002; Utz, 2004; Goncalo, Staw, 2006; Krishna i in., 2008)³. W konsekwencji, chociaż stwierdzano skuteczność *primingu*, niejasnym pozostało to, który z efektów rzeczywiście ujawnił się w badaniu. A możliwości jest co najmniej kilka, np. torowanie niezależnego Ja doprowadziło do wzrostu niezależności Ja, torowanie niezależnego Ja skutkowało spadkiem dostępności współzależnego Ja, torowanie współzależnego Ja dało wyraz we wzroście współzależności Ja lub torowanie współzależnego Ja osłabiło dostępność niezależnego Ja (należałoby tu dodać sumowanie się efektów i wszystkie ich możliwe kombinacje).

pracownicy (2009), weryfikując skuteczność wykorzystanej techniki torującej, wyraźnie wskazują na brak istotnego efektu *primingu*, jednocześnie, w części dyskusyjnej swojej pracy, uznają za dowiedzioną przyczynową rolę konstruktów Ja w doświadczaniu emocji związanych z dumą. Warto również zwrócić uwagę na technikę zastosowaną przez Goncalo i Staw (2006). Badacze torowali niezależny (lub współzależny) konstrukt Ja, prosząc osoby badane o napisanie trzech zdań a) opisujących ich osobę (lub grupę, do której przynależą), b) uzasadniających, dlaczego myślą, że nie są podobni do większości innych ludzi (lub że są podobni do większości innych ludzi), c) uzasadniających, dlaczego myślą, że korzystnym może być wyróżnianie się spośród innych ludzi (lub zlewanie się z innymi ludźmi). Oceniając skuteczność zaproponowanej techniki, Goncalo i Staw (2006) prosili sędziów kompetentnych o ocenę, w jakim stopniu każde ze zdań odzwierciedla orientację indywidualistyczną lub kolektywistyczną. Problematyczną wydaje się tu kwestia, na ile oceny sędziów rzeczywiście można traktować jako wskaźnik efektywności *primingu*, na ile zaś jako oszacowanie stopnia, w jakim instrukcja testowa była zrozumiała dla osób badanych. Tę samą wątpliwość podnoszą badania Jin (2010).

³ Oyserman i Lee (2008b) wyliczają zaledwie czternaście badań, które uwzględniły porównania z grupą kontrolną.

Problem badań

Z uwagi na centralne miejsce, jakie Ja zajmuje w systemie poznawczym, oraz szeroki zakres powiązań, jaki posiada z innymi elementami tego systemu, przysługuje mu szczególnie stopień wpływu na przebieg procesów psychicznych: Ja kieruje procesami percepcji, pamięci oraz przetwarzania informacji dotyczących samego siebie i innych ludzi, w równie znacznym stopniu Ja łączy się z doświadczeniami emocjonalnymi jednostki, wreszcie, Ja jest źródłem motywów i celów, które kierują zachowaniem (np. Kihlstrom, Cantor, 1984; Breckler, Greenwald, 1986; Markus, Wurf, 1987; Baumeister, 2004). Stanowiąc nadrzędny regulator funkcjonowania jednostki, Ja zajmuje centralne miejsce w większości teorii psychologicznych i pozostaje przedmiotem szczególnego zainteresowania w paradygmacie torowania.

Empirycznym celem niniejszego artykułu jest ilustracja zjawiska torowania konstruktów Ja oraz jego wpływu na aktywność tożsamościową. Badania przeprowadzono w dwóch etapach: (1) badań pilotażowych ($N=547$), których celem było oszacowanie skuteczności różnych metod torujących, oraz (2) badań właściwych ($N=45$), demonstrujących wpływ stymulacji niezależnego konstruktów Ja na wybrane aspekty struktury tożsamości oraz emocjonalne konsekwencje ich naruszenia.

Badanie 1 – badanie pilotażowe

Właściwe badanie eksperymentalne poprzedziła seria badań pilotażowych, których celem była weryfikacja skuteczności metod torowania konstruktów Ja.

Osoby badane i procedura badań

W badaniach pilotażowych udział wzięły 563 osoby badane, studenci różnych kierunków uniwersyteckich, których losowo przydzielono do grup porównawczych.

Tabela 1. Schemat badań pilotażowych

Metoda torowania	Metoda sprawdzenia skuteczności torowania	n	M wieku	SD wieku
SDF	6-Item SCS	65	22,22	0,80
SDF	WCT	79	19,22	0,63
SDF	SJT	63	20,10	2,23
SST	6-Item SCS	72	20,10	1,59
SST	WCT	62	20,56	1,66
SST	SJT	68	21,50	1,93
WAY	6-Item SCS	68	21,35	1,34
WAY	SJT	70	19,94	1,38

Badania miały charakter anonimowy i odbywały się w małych grupach ćwiczeniowych. Z uwagi na braki danych z grupy badanej wykluczono 16 osób, co dało 547 poprawnych

i kompletnych kwestionariuszy. Liczebności oraz średnie i odchylenia standardowe wieku osób badanych w poszczególnych badaniach ujmuje tabela 1.

Narzędzia

W badaniach pilotażowych sprawdzano skuteczność trzech metod *primingu*. Były nimi *Test Zdań Wymieszanych*, *Similarities and Differences with Family and Friends Task* oraz *Who Are You*.

W *Teście Zdań Wymieszanych (Scrambled Sentence Task, SST)*, autorstwa Kühnen i Hannover (2000), osoba badana spośród czterech lub pięciu prezentowanych wyrazów ma za zadanie odrzucić jedno i z pozostałych utworzyć poprawne gramatycznie zdanie. Składające się na zdanie słowa pozostają wymieszane. Cały test zawiera 27 pozycji, z czego 24 zawierają słowa torujące niezależny konstrukt Ja (np. *niezależny, wyjątkowy, indywidualność*).

Similarities and Differences with Family and Friends Task (SDFF) jest techniką opracowaną przez Trafimowa i współpracowników (1991). Zadaniem osoby badanej jest tu przez dwie minuty zastanowić się, a następnie udzielić pisemnej odpowiedzi na pytanie: *Czym różnisz się od swojej rodziny i przyjaciół? W prezentowanych badaniach instrukcję wzbogacono o pytanie: Dlaczego korzystne może być wyróżnianie się spośród innych ludzi?*

W metodzie *Who Are You (WAY)*, autorstwa Fischer z zespołem (2004), zadaniem osoby badanej jest przez chwilę zastanowić się, a następnie udzielić pisemnej odpowiedzi na pytanie: *Kim jesteś? Napisz o tym, jaką osobą jesteś. Skoncentruj się na swoich własnych wyobrażeniach na swój temat, na tym, co Ty sam myślisz o sobie.*

Do każdej z metod opracowano odpowiadające im wersje kontrolne. W przypadku SDFF oraz WAY grupy kontrolne otrzymywały podobne instrukcje napisania, jak mają się do siebie film dokumentalny i fabularny. Kontrolna wersja SST składała się z 27 neutralnych pozycji (niezawierających słów mogących torować którykolwiek z konstruktywów Ja).

W celu sprawdzenia skuteczności torowania niezależnego Ja, w badaniach pilotażowych wykorzystano trzy metody. Były nimi *The 6-Item Self-Construal Scale*, *Word Completion Task* oraz *Similarity Judgement Task*.

The 6-Item Self-Construal Scale (6-Item SCS) jest samoopisowym narzędziem pomiaru niezależnego i współzależnego Ja, opracowanym przez Hamilton i Biehala (2005), a następnie zmodyfikowanym przez Zhang i Shruma (2009). Skala składa się z 6 pozycji (po 3 pozycje w każdej z podskal), ocenianych na 7-stopniowej skali Likerta.

W metodzie *Word Completion Task (WCT)*, opracowanej przez autorkę (Pilarska, 2011a), zadaniem osoby badanej jest uzupełnienie literami pustych miejsc, tak by utworzyć słowa. Wszystkie 25 fragmentów słów ma kilka możliwych poprawnych uzupełnień, a 13 z nich może tworzyć słowa, które powiązane są z niezależnym konstruktywem Ja (np.

różny, odrębny, niezależny). Dla każdego słowa powiązanego z niezależnością możliwa jest neutralna alternatywa o zbliżonej częstotliwości użycia w języku (por. *Narodowy Korpus Języka Polskiego*, 2008-2010). Oszacowaniu podlega proporcja słów powiązanych z niezależnością w odniesieniu do wszystkich poprawnie uzupełnionych wyrazów.

Similarity Judgement Task (SJT) jest narzędziem autorstwa Kühnen i Hannover (2000). Zadaniem osoby badanej jest tu ocena swojego podobieństwa do wybranej osoby w 5 podanych kontekstach (np. *gdy wychodzisz wieczorem z przyjaciółmi*). Do każdego z kontekstów dołączony jest graficzny format odpowiedzi – 10-centymetrowa linia z opisanymi krańcami (lewy kraniec reprezentuje kategoria *bardzo niepodobna*, zaś prawy kraniec – *bardzo podobna*). Osoba badana zaznacza swoją odpowiedź punktem na podanej linii. Wynik skali, postrzegane podobieństwo, jest średnią odległości punktów od lewego krańca poszczególnych linii.

Wyniki

W celu oszacowania efektów torowania niezależnego konstruktów Ja wykorzystano test *t* Studenta. W odniesieniu do 6-Item SCS przedmiotem zainteresowania było, czy między grupą eksperymentalną a grupą kontrolną występuje dodatni kierunek różnicy w poziomie Ja niezależnego, a zatem, czy osoby w grupie eksperymentalnej cechuje wyższy poziom Ja niezależnego niż osoby z grupy kontrolnej. W przypadku współzależnego Ja sprawdzana hipoteza miała charakter niekierunkowy. W odniesieniu do WCT sprawdzano, czy między grupą eksperymentalną a grupą kontrolną występuje dodatni kierunek różnicy we wskaźniku słów powiązanych z niezależnością Ja, to znaczy, czy osoby w grupie eksperymentalnej tworzą więcej tego rodzaju słów niż osoby z grupy kontrolnej. W odniesieniu do SJT oczekiwano, że między grupą eksperymentalną a grupą kontrolną występuje ujemny kierunek różnicy w zakresie ocen własnego podobieństwa, innymi słowy, że osoby, u których torowano niezależne Ja, szacują swoje podobieństwo do innych osób jako mniejsze w porównaniu z osobami z grupy kontrolnej. Otrzymane wyniki prezentuje tabela 2.

Podsumowując, uzyskane rezultaty wykazują zasadność wykorzystania w postępowaniu eksperymentalnym *Testu Zdań Wymieszanych* (SST). Technika ta dała zgodne z oczekiwaniami wyniki w badaniach z użyciem dwóch zastosowanych metod oceny efektów *primingu*. W porównaniu z osobami z grupy kontrolnej, osoby, u których torowano niezależny konstrukt Ja, uzyskały istotnie wyższe wyniki na skali niezależnego Ja w *6-Item Self-Construal Scale* [$t(70) = 2,28$; $p = 0,013$ (test jednostronny); $d = 0,55$], nie różniły się poziomem współzależnego Ja [$t(70) = 0,52$; ni] oraz utworzyły istotnie więcej słów powiązanych z niezależnością w *Word Completion Task* [$t(60) = 2,29$; $p = 0,013$ (test jednostronny); $d = 0,59$]. W odniesieniu do *Similarity Judgement Task* uzyskana różnica

w stopniu postrzeganego podobieństwa do innych między obiema grupami ujawniła się jedynie na granicy istotności statystycznej, jednak charakteryzował ją zgodny z oczekiwaniami kierunek [$t(66) = -1,33$; $p = 0,094$ (test jednostronny); $d = -0,33$].

Tabela 2. Analiza skuteczności torowania niezależnego Ja

Zmienna	Grupa eksperymentalna		Grupa kontrolna		$t(df)$	p
	M	SD	M	SD		
SDF						
6-Item SCS – Niezależne Ja	4,79	1,47	3,08	1,60	4,48(63)	0,001
6-Item SCS – Współzależne Ja	4,47	1,50	2,66	1,67	4,62(63)	0,001
WCT – Słowa „niezależne”	0,09	0,05	0,11	0,06	-1,50(77)	0,1
SJT – Podobieństwo	35,65	14,66	43,25	18,23	-1,82(61)	0,05
SST						
6-Item SCS – Niezależne Ja	4,15	1,17	3,45	1,40	2,28(70)	0,05
6-Item SCS – Współzależne Ja	3,28	1,36	3,11	1,35	0,52(70)	ni
WCT – Słowa „niezależne”	0,14	0,06	0,10	0,06	2,29(60)	0,05
SJT – Podobieństwo	42,35	20,39	48,05	14,77	-1,33(66)	0,1
WAY						
6-Item SCS – Niezależne Ja	5,32	1,36	3,64	1,57	4,74(66)	0,001
6-Item SCS – Współzależne Ja	3,56	1,71	3,10	1,80	1,08(66)	ni
SJT – Podobieństwo	42,73	21,97	46,91	20,76	-0,82(68)	ni

Badanie 2 – badanie właściwe

Choć poglądy różnych autorów na kwestie tego, czym jest tożsamość, różnią się od siebie, większość z nich jest zgodna co do tego, że poznawczą bazą tożsamości jest Ja jednostki (np. James, 1890; Markus, 1985, za: Grzelak, Jarymowicz, 2002; Mandrosz-Wróblewska, 1988b; Erikson, 2004). Z konieczności zatem, ważkich konsekwencji zróżnicowania konstruktów Ja należy spodziewać się właśnie w obszarze zjawisk tożsamościowych. Rozwojowo wcześniejszy w stosunku do tożsamości konstrukt Ja, wraz z leżącymi u jego podstaw dążeniami, wartościami czy przekonaniami na temat natury ludzkiej, określa charakter aksjologicznego i motywacyjnego tła, na którym rozgrywają się procesy zaangażowane w kształtowanie tożsamości oraz znajduje odzwierciedlenie w jej strukturze (por. Blatt, 1995; Erikson, 2004; Pilarska, 2011a).

Doniesienia teoretyczne oraz empiryczne pokazują, że osoby z konstruktem Ja niezależnego cechuje wyrazistość i dostępność treści na własny temat (np. Markus, Kitayama, 1991; Pilarska, 2011a), silne poczucie własnej wyjątkowości i odrębności (np. Kühnen, Hannover, 2000; Madson, Trafimow, 2001; Cross, Gore, Morris, 2003; De Bouter, van Knippenberg, 2003; Pilarska, 2011a), wysoki poziom spójności i stałości treści

tożsamości (np. Cross i in., 2003; Church i in., 2008; Pilarska, 2011a) oraz wysokie poczucie własnej wartości (np. Singelis, Bond, Sharkey, Siu Yiu Lai, 1999; Lam, 2005; Pilarska, 2011a). Natomiast dla osób o współzależnym konstrukcie Ja charakterystyczna jest niska dostępność i wyrazistość wiedzy o sobie (np. Gabriel, Renaud, Tippin, 2007; Pilarska, 2011a), słabsze poczucie niepowtarzalności i własnych granic (np. Cross, Bacon, Morris, 2000; Kühnen, Hannover, 2000; Andersen, Chen, 2002; Cross, Morris, Gore, 2002; Locke, Christensen, 2007; Pilarska, 2011a), większa różnorodność treści o sobie i niski poziom ich spójności (np. Church i in., 2008; Pilarska, 2011a) oraz niższe poczucie własnej wartości (np. Singelis i in., 1999; Lam, 2005; Pilarska, 2011a).

Biorąc za punkt wyjścia wskazane wyżej różnice w tożsamości osób współzależnych i niezależnych, założono, że u osób o chronicznie dostępnym (dominującym) współzależnym Ja wzbudzenie niezależnego Ja wpłynie na wzrost aktywności tożsamościowej (dokładniej – zwiększy dostępność i wyodrębnienie treści na własny temat). Ponadto założono, że u osób tych wzbudzenie niezależnego konstruktów Ja wzmocni poczucie specyficzności i odrębności tożsamości, wpływając na wzrost awersyjności informacji o wysokim podobieństwie do innych osób.

Osoby badane i procedura badań

W badaniu właściwym udział wzięły osoby wyłonione w toku zespołowych badań przesiewowych ($N = 1419$) z zastosowaniem *Skali Konstruktów Ja* (Pilarska, 2011b). Kryterium doboru do grup porównawczych stanowiła dyspozycyjna dominacja współzależnego Ja⁴. Grupy porównawcze miały charakter grup niezależnych (powstałych w rezultacie losowego rozdzielenia osób z próby). Liczebność grup porównawczych wynosiła $n = 23$ i $n = 22$ osób. Średnia wartość wieku w obu grupach łącznie wyniosła $M = 20,00$ lat ($SD = 1,72$)⁵.

Badanie właściwe zostało przeprowadzone w zespołach kilkuosobowych. Osoby z obu grup porównawczych zostały poproszone o wypełnienie baterii testów. Składał się na nią w pierwszej kolejności bodziec manipulacyjny torujący niezależny konstrukt Ja dla grupy eksperymentalnej oraz neutralny dla grupy kontrolnej (odpowiednia wersja *Testu Zdań Wymieszanych*). Po wykonaniu zadania pierwszego, wszystkie osoby badane wypełniały *Test Samoopisu* w wersji komputerowej z pomiarem czasu reakcji. Do testu wprowadzono dodatkową manipulację. Osoby badane zostały uprzedzone, że po wyko-

⁴ Wykorzystano kryterium odchylenia standardowego (SD) jako punkt odcięcia wyników skrajnych. Grupy porównawcze tworzyły osoby o wynikach skrajnie niskich [$W \leq (M - \frac{1}{2}SD)$] w odniesieniu do niezależnego konstruktów Ja i jednocześnie o wynikach skrajnie wysokich [$W \geq (M + \frac{1}{2}SD)$] w odniesieniu do współzależnego konstruktów Ja.

⁵ Rezultaty wcześniejszych badań autorki (Pilarska, 2011a) wskazują, że płeć nie jest czynnikiem różnicującym poziom niezależnego oraz współzależnego Ja i nie była uwzględniana w analizach.

naniu testu otrzymają raport zawierający jego wyniki. Była to fałszywa i ujednolicona dla wszystkich uczestników badania informacja zwrotna o następującej treści: *Uzyskane przez Ciebie wyniki okazały się bardzo zbliżone do typowego profilu otrzymanego na podstawie wcześniejszych badań. Opiszysz się w sposób często spotykany, charakterystyczny dla aż 70% badanych uprzednio osób.* W ten sposób manipulowano podobieństwem obiektywnym Ja – Inni. Następnie osoby badane proszono o wypełnienie *Skali Pozytywnego i Negatywnego Afektu*.

Narzędzia

W badaniach wykorzystano trzy narzędzia – opisany wcześniej *Test Zdań Wymieszanych*, *Test Samoopisu* oraz *Skale Pozytywnego i Negatywnego Afektu*.

Test Samoopisu (Pilarska, 2011a), w wersji komputerowej, znalazł zastosowanie jako metoda pomiaru dostępności oraz wyodrębnienia jako własnych treści tożsamości. W technice tej zadaniem osoby badanej jest zdecydowanie, czy prezentowane cechy charakteryzują jej osobę. Czas upływający od momentu pojawienia się słowa na ekranie komputera do udzielenia przez osobę badaną odpowiedzi (reakcja naciśnięcia odpowiedniego klawisza klawiatury komputerowej) był wskaźnikiem dostępności i wyodrębnienia treści tożsamości. Przyjęty wskaźnik oparto na założeniu, że udzielenie odpowiedzi w teście wymaga od osoby badanej odpowiedzi na pytanie „Czy prezentowana cecha jest zgodna z moim spostrzeganiem siebie?”. Odpowiedź na to pytanie wymaga natomiast: a) przywołania z pamięci i świadomości obrazu własnej osoby oraz b) określenia i świadomości przynależności danych cech do obrazu własnej osoby. Pierwsze pozostaje pochodną dostępności treści tożsamości, drugie zaś ich wyodrębnienia. Czas udzielania odpowiedzi przez osobę badaną jest funkcją obu wymiarów tożsamości, dokładniej zaś, im wyższy poziom dostępności treści (bardziej wyrazisty i łatwiej wzbudzany obraz własnej osoby) oraz im wyższy poziom wyodrębnienia treści tożsamości (pewności w określeniu przynależności danych cech do obrazu siebie (rozdzielenie Ja vs nie-Ja)), tym szybciej przebiegają procesy porównań między zawartością obrazu własnej osoby a prezentowanym bodźcem, a czas reakcji ulega skróceniu.

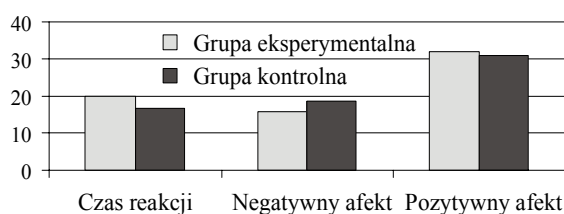
Lista cech użytych w teście zawierała 30 przymiotnikowo opisanych cech pozytywnych (np. *inteligentny, pomocny, szczerzy*), zaczerpniętych z polskiej wersji kwestionariusza złożoności Ja (Barczak, Besta, Bazińska, 2007). Do pomiaru wskazanych właściwości struktury tożsamości wykorzystano średnią czasów reakcji dla 30 przymiotników pozytywnych łącznie.

Skale Pozytywnego i Negatywnego Afektu wykorzystano do oceny reakcji afektywnych na informację zwrotną sugerującą wysokie podobieństwo własnej osoby do innych. Poziom pozytywnego i negatywnego afektu interpretowano jako wskaźnik awersyjności podobieństwa i atrakcyjności odrębności. Skale pochodzą ze *Skali Pozytywnego*

i Negatywnego Afektu – Wersja Rozszerzona (PANAS – X) autorstwa Watsona i Clarka (1994) w polskiej adaptacji Fajkowskiej i Marszał-Wiśniewskiej (2009). Nadrzędne skale pozytywnego (PA) i negatywnego afektu (NA) obejmują po 10 pozycji każda. Zadaniem osoby badanej jest zaznaczenie wybranej odpowiedzi (do jakiego stopnia w tym momencie czuje się w dany sposób) na 5-stopniowej skali Likerta. Właściwości psychometryczne polskiej wersji PANAS-X są zbliżone do wartości wersji oryginalnej. Wskaźniki rzetelności wynoszą $\alpha = 0,86$ dla skali PA oraz $\alpha = 0,90$ dla skali NA (Fajkowska, Marszał-Wiśniewska, 2009).

Wyniki

Przedmiotem zainteresowania było, czy między grupą eksperymentalną a grupą kontrolną występuje ujemny kierunek różnicy w czasach reakcji, dokładniej zaś, czy osoby w grupie eksperymentalnej szybciej podejmują decyzję o przynależności danych charakterystyk do obrazu siebie w porównaniu z osobami w grupie kontrolnej. Ponadto oczekiwano, że między grupą eksperymentalną a grupą kontrolną występuje dodatni kierunek różnicy w poziomie negatywnego afektu oraz ujemny kierunek różnicy w poziomie pozytywnego afektu, a zatem, że osoby w grupie eksperymentalnej ujawnią silniejsze natężenie negatywnego afektu oraz mniejsze natężenie pozytywnego afektu w porównaniu z osobami w grupie kontrolnej. Otrzymane wyniki ilustruje rycina 1.

Ryc. 1. Porównanie czasów reakcji oraz negatywnego i pozytywnego afektu

Zastosowanie testu t Studenta nie pozwoliło dostrzec istotnych i oczekiwanych różnic między grupami porównawczymi. Osoby w grupie eksperymentalnej nie podejmują szybciej decyzji o przynależności prezentowanych cech do obrazu siebie [$t(43) = 1,34$; ni], a po otrzymaniu informacji o wysokiej typowości profilu własnej osoby nie ujawniają większego nasilenia negatywnego afektu [$t(32) = -1,74$; ni] czy niższego poziomu pozytywnego afektu [$t(43) = 0,64$; ni] niż osoby w grupie kontrolnej. W istocie, średnia czasów reakcji oraz negatywnego afektu w grupie podlegającej torowaniu zmierza w kierunku przeciwnym do oczekiwanego. W przypadku negatywnego afektu uzyskana różnica może być uznana za marginalnie istotną [$p = 0,092$ (test dwustronny); $d = -0,62$].

Dyskusja

Nie potwierdziły się hipotezy kierunkowe mówiące o możliwości stymulowania aktywności tożsamościowej za pośrednictwem sytuacyjnie wzbudzonego niezależnego konstruktów Ja. Wśród osób o chronicznie dostępnym współzależnym konstrukcie Ja wzbudzenie niezależnego konstruktów Ja nie skutkowało wzrostem dostępności i wyodrębnienia treści tożsamości. Nie zaobserwowano również w tej grupie wzrostu awersyjności podobieństwa własnej osoby do innych.

Otrzymany rezultat można interpretować na kilka sposobów. Przede wszystkim sugeruje on, że analiza efektów dostępności określonych kategorii poznawczych (tu konstruktów Ja) dla przebiegu innych procesów winna uwzględniać źródła owej dostępności. Treść hipotez sformułowano w oparciu o założenie, iż obecne w perspektywie rozwojowej tożsamościowe konsekwencje chronicznej dostępności niezależnego i/lub współzależnego konstruktów Ja dadzą się zaobserwować w warunkach eksperymentalnych. Oczekiwano zatem, zgodnie z paradygmatem torowania, że doraźna aktywacja danego konstruktów Ja będzie dawała zbliżony do naturalnego efekt w obszarze tożsamości, analogicznie, jak miało to miejsce w zastosowaniach jego *primingu* wobec innych zmiennych (por. Oyserman, Lee, 2008a, 2008b). Tymczasem uzyskane w badaniach wyniki pokazują, że eksperymentalna stymulacja niezależnego konstruktów Ja nie odzwierciedla efektów obserwowanych w warunkach naturalnych u osób różniących się niezależnością Ja w sposób dyspozycyjny. Może to wskazywać, że przebieg procesów zaangażowanych w formowanie tożsamości i jej specyficznych właściwości pozostaje funkcją chronicznie dominującej formy Ja i wynika wprost z wzajemnej relacji Ja i tożsamości w procesie rozwoju, a co za tym idzie, efektów tych nie można obserwować w warunkach jednorazowej eksperymentalnej manipulacji⁶.

W dalszej kolejności należałoby podjąć kwestię możliwości i skuteczności torowania konstruktów Ja. Badania pilotażowe technik torujących sugerują, że *priming* konstruktów Ja nie jest zadaniem łatwym. Spośród trzech wykorzystanych w badaniu technik torujących żadna nie ujawniła efektów zgodnych z oczekiwanymi (na założonym poziomie istotności) we wszystkich trzech zastosowanych metodach sprawdzenia skuteczności. W badaniach z wykorzystaniem *Similarities and Differences with Family and Friends*

⁶ Ważną uwagę czynią również Markus i Hamedani (2007), wskazując, że choć rezultaty badań zakładające manipulację konstruktem Ja są argumentem na rzecz przyczynowej roli Ja w wyzwaniu efektów kulturowych, nie ma jasności czy konsekwencje *primingu* w pełni odzwierciedlają efekty chronicznej dostępności konstruktów Ja. Autorzy podkreślają, że Ja obejmuje zarówno jawne, jak i niejawnie sposoby funkcjonowania w świecie i nie ogranicza się do świadomej koncepcji siebie, możliwej do uchwycenia za pośrednictwem metod pomiaru postaw, wartości czy też werbalnych sprawozdań. Część Ja odnosząca się do poziomu niejawnego nie jest dostępna na poziomie świadomym, a w konsekwencji też nie może być z tego poziomu wzbudzana.

Task osoby z grupy eksperymentalnej, tak jak przewidywano, szacowały swoje podobieństwo do innych jako mniejsze niż osoby w grupie kontrolnej, ale nie tworzyły więcej słów powiązanych z niezależnością, a oceny niezależności i współzależności Ja pokazały w grupie podlegającej torowaniu istotny wzrost na obu wymiarach. Podobny brak konsekwencji obserwuje się w przypadku metody *Who Are You*. Zgodnie z oczekiwaniami, w porównaniu z osobami z grupy kontrolnej, osoby z grupy eksperymentalnej wykazały wyższe nasilenie Ja niezależnego (i jednocześnie brak różnic w zakresie współzależnego Ja), przy czym porównanie oszacowań swojego podobieństwa do innych osób w obu grupach nie ujawniło istotnych różnic. Wybór do badań właściwych *Testu Zdań Wymieszanych* podyktowany był jego największą, nie zaś bezwzględną skutecznością.

Zagadnienia możliwych trudności i konsekwencji torowania konstruktów Ja stały się przedmiotem rozległych metaanaliz Oyserman i współpracowników (2007, 2008a, 2008b, 2009). Autorzy, choć w konkluzjach uznają za dowiedzioną możliwość eksperymentalnego stymulowania konstruktów Ja, podnoszą ważne kwestie. Zwracają uwagę m.in. na konieczność sprecyzowania tego, co faktycznie jest torowane w przeprowadzonych dotychczas badaniach (np. wartości, obraz siebie, styl poznawczy, postrzeganie społeczne) oraz fakt, iż w dwu trzecich studiów wzięły udział osoby pochodzące wyłącznie z kultur zachodnich (indywidualistycznych)⁷. Oyserman i Lee (2008a, 2008b) podkreślają również, że liczne badania nad skutkami sytuacyjnie wzbudzonych konstruktów Ja nie dostarczyły wciąż wystarczających dowodów ich wpływu na przebieg bardziej podstawowych procesów poznawczych. Fundamentalne pytanie, czy konstrukt Ja podlega torowaniu, postawili także Bresnahan, Levine, Lee i Kim (2009). W szczególności autorzy zakwestionowali możliwość *primingu* współzależności u osób o niezależnym Ja.

W jednej ze swoich prac Bargh (2006) stwierdza, że potężna liczba eksperymentalnych demonstracji zjawiska torowania stała się swoistym brzemieniem, które wprowadza w zakłopotanie. Okazuje się bowiem, że wiedza empiryczna przerosła możliwość zrozumienia i teoretycznej konceptualizacji tego, co tak naprawdę jest torowane i w jaki sposób generuje tak imponujące efekty. Bargh (2006) postuluje potrzebę „drugiego pokolenia” badań, które rozstrzygnie m.in. w jaki sposób konkretna technika torująca wyzwała różnorodne konsekwencje (zapośredniczone przecież przez odmienne, leżące u ich podstaw, procesy), w jakich warunkach owe potencjalne konsekwencje mogą zostać poddane kontroli z uwagi na lub wchodząc w interakcję z działaniami motywowanymi

⁷ Uwaga ta ma duże znaczenie. Dla przykładu, van Horen i współpracownicy (2008) wysuwają sugestię, że techniki, które zdaniem ich autorów torują niezależny konstrukt Ja, w rzeczywistości zwiększają dostępność Ja w ogóle. Traktowanie ich jako torujących Ja niezależne wynika z faktu, iż w kulturach zachodnich, gdzie prowadzono większość weryfikujących je badań, dominującym konstruktom Ja jest konstrukt Ja niezależnego.

świadomą intencją, a także, czy istnieją różnice indywidualne w podatności na torowanie. Wydaje się, że w obszarze konstruktów Ja potrzeba ta rysuje się równie wyraźnie.

W odniesieniu do prezentowanych w niniejszym artykule badań wskazane wyżej problemy nie tracą na aktualności. Z uwagi na to zaplanowano je ze szczególną troską o skuteczność manipulacji eksperymentalnej. Wyboru techniki torującej dokonano w oparciu o rezultaty serii badań pilotażowych, wprowadzając każdorazowo grupy kontrolne, a dla oszacowania efektów *primingu* wykorzystując trzy odmienne narzędzia: skalę opartą na samoopisie (6-Item SCS), zadanie WCT, pozwalające na badanie dostępności kategorii poznawczych powiązanych semantycznie z niezależnością, oraz metodę SJT, badającą (wyprowadzone z teorii konstruktów Ja i empirycznie potwierdzone) przejawy niezależności Ja w procesach percepcji siebie i innych. Pewne kwestie pozostają jednak niejasne i skłaniają do rozważań. Dla przykładu, warto zwrócić uwagę na fakt, że w badaniach pilotażowych nie dokonywano pomiaru dyspozycyjnego poziomu konstruktów Ja. Zasadnym wydaje się zatem przyjąć, że wzięły w nich udział osoby o zróżnicowanych poziomach tak niezależnego, jak i współzależnego Ja. Tymczasem w badaniu właściwym grupy porównawcze tworzyły wyłącznie osoby o chronicznie dominującym współzależnym Ja. Jeśli rzeczywiście skuteczność technik torujących oceniana była w grupie osób o odmiennych charakterystykach niż grupy porównawcze w badaniach właściwych, ujawnienie się efektów *primingu* w tym drugim przypadku przestaje być czymś pewnym. Jest to kwestia tym bardziej znacząca, że – jak podkreślają badacze – torowanie może zwiększać dostępność jedynie tych konstruktów poznawczych, które jednostka posiada w swoim systemie pamięciowym (Oyserman, Lee, 2008a). Jeśli cecha lub konstrukt nie odnosi się (nie ma zastosowania) do danej osoby (obiektu), wówczas torowanie nie ma wpływu na percepcję siebie (obiektu). Należałoby zatem zastanowić się, czy deficyt niezależnego Ja, charakteryzujący osoby badane, nie wpłynął ograniczająco na możliwości jego torowania. Możliwym jest także, że zmiana charakteru zadania (przejście od metody w formie papier-ołówek do zadania komputerowego) wpłynęła na osoby badane rozpraszająco (por. Gollwitzer, Buecklein, 2007).

Do rozważań skłania także zastosowana technika torująca, dokładniej zaś jej jawny charakter i ewentualne konsekwencje wynikająca ze świadomości bodźca torującego. W szczególności polecenie spisania pełnych, uporządkowanych zdań mogło skierować uwagę uczestników na ich treściową zawartość. W konsekwencji pozostaje możliwe, że próba torowania niezależnego konstruktów Ja była, w perspektywie osób badanych, prezentowaniem im informacji niezgodnych z posiadaną wiedzą o sobie i treścią dotychczasowych doświadczeń (por. twierdzenia SST np. *Jestem naprawdę niezależny, Cenię swoją niepowtarzalność*). Jeśli uznamy, że optymalnym stanem organizmu jest stan zgodności poznawczej (Festinger, 1957; Swann, 1990), wówczas należy oczekiwać, że wzbudzona w sytuacji *primingu* rozbieżność między informacjami napływającymi ze śró-

dowiska a zawartością obrazu siebie wywołała negatywne emocje i motywację do redukcji istniejącej niezgodności⁸. Działania redukujące powstała w obrębie treści na własny temat rozbieżność można najogólniej podzielić na te, które doprowadzają do zmiany kwalifikacji treści, tak by była zgodna z już posiadanymi, oraz te, które skutkują modyfikacją lub unieważnieniem struktur podmiotowych (np. Block, 1982; Bosma, Kunnen, 2001; Whitbourne, Sneed, Skultety, 2002). Z uwagi na fakt, że obraz siebie stanowi przykład struktury poznawczej dobrze rozwiniętej, utrwalonej i ważnej dla podmiotu, należy oczekiwać, że pojawienie się informacji z nią rozbieżnych automatycznie wzbudza tendencję konserwatywną, która pozwala na zachowanie struktury w stanie niezmiennym (por. Festinger, 1957; Block, 1982; Markus, Wurf, 1987; Bosma, Kunnen, 2001; Whitbourne i in., 2002). Oznaczałoby to preferencję strategii pierwszego typu, w postaci czy to ignorowania treści niezgodnych w procesie asymilacji, czy też różnego rodzaju zniekształcania treści za pośrednictwem mechanizmów obronnych. Jeśli zatem otrzymana na zakończenie badania informacja sugerująca wysokie podobieństwo własnej osoby do innych ludzi odbierana była z pozycji zagrożonego obrazu siebie (jako osoby współzależnej), zrozumiąły okazuje się brak wzrostu negatywnych reakcji afektywnych w grupie osób podlegających torowaniu. Informacja ta bowiem stawała się środkiem przywrócenia zaburzonej uprzednio równowagi (skorygowania niepożądanego wpływu *primingu*), nie zaś składową dysonansu z zasymilowaną zawartością sytuacyjnie wzbudzonego Ja niezależnego.

Wreszcie, jeśli torowanie przyniosło spodziewane efekty, a niezależny konstrukt Ja ujawnił się w sytuacji badania, można przyjąć, iż ujawnił się w sposób niespecyficzny lub wielotorowy. Przeprowadzone analizy wskazują, że osobom, które podlegały torowaniu, przeciwnie do tego, czego oczekiwano, udzielanie odpowiedzi zajmowało więcej czasu (różnica nieistotna statystycznie). Jest to sugestia o tyle ważna, że w grupie kontrolnej obserwuje się istotną dodatnią korelację między poziomem niezależnego konstruktów Ja a czasem reakcji ($r = 0,45$; $p = 0,037$). Być może zatem wzrost niezależności Ja skutecznie zwiększa świadomość i wyrazistość obrazu Ja, ale podejmowaniu decyzji o przynależności danych charakterystyk osobistych do obrazu siebie towarzyszy specyficzna motywacja. Należałoby zwrócić uwagę na fakt, że wewnętrzne atrybuty (np. cechy, zdolności) pozostają właściwościami o szczególnym (definiującym) znaczeniu dla osób o niezależnym Ja i pełnią rolę podstawowych standardów regulacji ich funkcjonowania (np. Markus, Oyserman, 1989; Markus, Kitayama, 1991; Singelis, 1994). Wziąwszy pod uwagę powyższe, można założyć, że wzrost niezależności Ja zwiększa zaangażowanie i motywację, by być dokładnym w ocenie zawartości obrazu siebie. Motywacja na dokładność

⁸ Hannover i współpracownicy (2006) wskazują, że konstrukt Ja odzwierciedla ideały osoby, w związku z czym zwiększanie dostępności do wiedzy rozbieżnej z dominującym konstruktem Ja danej osoby obniża samoocenę.

(*accuracy motivation*) zakłada systematyczne i wieloaspektowe opracowywanie informacji, wspierane przez dążenie do maksymalizowania trafności i subiektywnej pewności udzielanych odpowiedzi oraz zrozumienie dla ich potencjalnych konsekwencji (np. Thompson, Roman, Moskowitz, Chaiken, Bargh, 1994; Chen, Duckworth, Chaiken, 1999). Można również przypuszczać, że czas potrzebny osobie do udzielenia odpowiedzi w zadaniu samoopisowym odzwierciedla (przynajmniej do pewnego stopnia) poziom jej poznawczego zaangażowania w obróbkę informacji (np. Chaiken, 1980; Thompson i in., 1994). Jeśli rzeczywiście na podłożu niezależnego Ja uruchomiona zostaje motywacja na dokładność, za jej wskaźnik zaś przyjmijmy czas poświęcony na udzielenie odpowiedzi, wówczas otrzymane w badaniu rezultaty okazują się zrozumiałe. Proponowane tu wyjaśnienie, choć wspierane przez sugestie innych badaczy i zaobserwowane w badaniu tendencje, wymaga oczywiście weryfikacji w badaniu na większej próbie, umożliwiającym jednocześnie pomiar i kontrolę wskazanych wyżej zmiennych.

Artykuł prezentuje wyniki badań prowadzonych w ramach projektu badawczego finansowanego ze środków uzyskanych z grantu promotorskiego MNiSzW NN106 029038.

Literatura

- Andersen S.M., Chen S. (2002). *The relational self: An interpersonal social-cognitive theory*. Psychological Review 109, 619-645.
- Barczak A., Besta T., Bazińska R. (2007). *Model złożoności Ja w ujęciu Patricii Linville: Przekroje teoretyczne i pomiar*. Psychologia Jakości Życia 6, 57-76.
- Bargh J.A. (1999). *Automatyzmy dnia powszedniego*. Czasopismo Psychologiczne 5, 209-256.
- Bargh J.A. (2006). *What have we been priming all these years? On the development, mechanisms, and ecology of nonconscious social behavior*. European Journal of Social Psychology 36, 147-168.
- Baumeister R.F. (2004). *Wyczerpywanie się ego i funkcja wykonawcza Ja*. [w:] A. Tesser, R.B. Felson, J.M. Suls (red.), *Ja i tożsamość* (s. 18-42). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Blatt S.J. (1995). *Representational structures in psychopathology*. [w:] D. Cicchetti, S. Toth (red.), Rochester Symposium on Developmental Psychopathology: Emotion, cognition, and representation (vol. 6, s. 1-33). Rochester, NY: University of Rochester Press.
- Block J. (1982). *Assimilation, accommodation and the dynamics of personality development*. Child Development 53, 281-295.
- Bosma H.A., Kunnen E.S. (2001). *Determinants and mechanisms in ego identity development: A review and synthesis*. Developmental Review 21, 39-66.
- Breckler S.J., Greenwald A.G. (1986). *Motivational facets of the self*. [w:] E.T. Higgins, R. Sorrentino (red.), *Handbook of motivation and cognition* (s. 145-164). New York: Guilford Press.
- Bresnahan M.J., Levine T.R., Lee H., Kim K. (2009). *Can self-construal be primed?* Paper presented at the annual meeting of the International Communication Association, Chicago, IL. Pozyskany z: http://www.allacademic.com/meta/p297836_index.html.

- Brewer M.B., Gardner W. (1996). *Who is this „we”? Levels of collective identity and self representations*. Journal of Personality and Social Psychology 71, 83-93.
- Campbell J.D., Trapnell P.D., Heine S.J. et al. (1996). *Self-concept clarity: Measurement, personality correlates, and cultural boundaries*. Journal of Personality and Social Psychology 70, 141-156.
- Chaiken S. (1980). *Heuristic versus systematic information processing and the use of source versus message cues in persuasion*. Journal of Personality and Social Psychology 39, 752-766.
- Chen S., Duckworth K., Chaiken S. (1999). *Motivated heuristic and systematic processing*. Psychological Inquiry 10, 44-49.
- Chen K-H., Lay K-L., Wu Y-C., Yao G. (2007). *Adolescent self-identity and mental health: The function of identity importance, identity firmness, and identity discrepancy*. Chinese Journal of Psychology 49, 53-72.
- Church A.T., Anderson-Harumi C.A., del Prado A.M. et al. (2008). *Culture, cross-role consistency, and adjustment: Testing trait and cultural psychology perspectives*. Journal of Personality and Social Psychology 95, 739-755.
- Cross S.E., Bacon P.L., Morris M.L. (2000). *The relational-interdependent self-construal and relationships*. Journal of Personality and Social Psychology 78, 791-808.
- Cross S.E., Gore J., Morris M.L. (2003). *The relational-interdependent self-construal, self-concept consistency, and well-being*. Journal of Personality and Social Psychology 85, 933-944.
- Cross S.E., Morris M.L., Gore J. (2002). *Thinking about oneself and others: The relational-interdependent self-construal and social cognition*. Journal of Personality and Social Psychology 82, 399-418.
- De Bouter C., van Knippenberg A. (2003). *It takes two to mimic: Behavioral consequences of self-construals*. Journal of Personality and Social Psychology 84, 1093-1102.
- Erikson E.H. (2004). *Tożsamość a cykl życia*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i Spółka.
- Fajkowska M., Marszał-Wiśniewska M. (2009). *Właściwości psychometryczne Skali Pozytywnego i Negatywnego Afektu – Wersja Rozszerzona (PANAS-X). Wstępne wyniki badań w polskiej próbie*. Przegląd Psychologiczny 52, 355-388.
- Fenigstein A., Scheier M.F., Buss A. (1975). *Public and private self-consciousness: Assessment and theory*. Journal of Consulting and Clinical Psychology 43, 522-527.
- Festinger L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford: Stanford University Press. Pozyskany z: <http://books.google.pl/books?id=voeQ-8CASacC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>.
- Finlay K.A., Trafimow D. (1998). *The relationship between the private self and helping victims of AIDS*. Journal of Applied Social Psychology 28, 1800-1811.
- Fischer A.H., Rodriguez P.M., van Vianen E.A.M., Manstead A.S.R. (2004). *Gender and culture differences in emotion*. Emotion 4, 87-94.
- Gabriel S., Renaud J.M., Tippin B. (2007). *When I think of you, I feel more confident about me: The relational self and self-confidence*. Journal of Experimental Psychology 43, 772-779.
- Gardner W., Gabriel S., Lee A. (1999). *„I” value freedom, but „we” value relationships: Self-construal priming mirrors cultural differences in judgment*. Psychological Science 10, 321-326.
- Gasiul H. (1992). *Oblicza „Ja” w świetle wybranych koncepcji psychologicznych. Pojęcie, rozwój, patologia*. Bydgoszcz: Wydawnictwo Uczelniane WSP.
- Gollwitzer M., Buecklein K. (2007). *Are „we” more punitive than „me”? Self-construal styles, justice-related attitudes, and punitive judgments*. Social Justice Research 20, 457-478.

- Goncalo J.A., Kim S.H. (2010). *Distributive justice beliefs and group idea generation: Does a belief in equity facilitate productivity?* Journal of Experimental Social Psychology 46, 836-840.
- Greenwald A.G., Pratkanis A.R. (1984). *The self*. [w:] R.S. Wyer, T.K. Srull (red.), *Handbook of social cognition* (s. 129-178). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Grzegółowska-Klarkowska H. (1988). *Właściwości tożsamości a stopień i rodzaj obronności w warunkach zagrożenia Ja*. [w:] M. Jarymowicz (red.), *Studia nad spostrzeganiem relacji JA – INNI: Tożsamość – indywidualizacja – przynależność* (s. 103-124). Wrocław: Ossolineum.
- Grzelak J., Jarymowicz M. (2002). *Tożsamość i współzależność*, [w:] J. Strelau (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki* (t. 3, s. 107-145). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Hamilton R.W., Biehal G.J. (2005). *Achieving your goals or protecting their future? The effects of self-view on goals and choices*. Journal of Consumer Research 32, 277-83.
- Hannover B., Birkner N., Pöhlmann C. (2006). *Ideal selves and self-esteem in people with independent or interdependent self-construal*. European Journal of Social Psychology 36, 119-133.
- Higgins E.T. (1987). *Beyond pleasure and pain*. American Psychologist 52, 1280-1300.
- Howard E.S., Gardner W.L., Thompson L. (2007). *The role of the self-concept and the social context in determining the behavior of power holders: Self-construal in intergroup versus dyadic dispute resolution negotiations*. Journal of Personality and Social Psychology 93, 614-631.
- Imamoğlu E.O. (2003). *Individuation and relatedness: Not opposing but distinct and complementary*. Genetic, Social and General Psychology Monographs 129, 367-402.
- Imamoğlu E.O., Karakitapoğlu-Aygün, Z. (2006). *Actual ideal and expected relatedness with parents across and within cultures*. European Journal of Social Psychology 36, 721-745.
- Imamoğlu E.O., Karakitapoğlu-Aygün, Z. (2007). *Relatedness of identities and emotional closeness with parents*. Asian Journal of Psychology 10, 145-161.
- Ing J. (2006). *Death, isolation, and culture: Testing the validities of terror management theory and coalitional psychology*. Haverford: Haverford College. Pozyskany z: <http://hdl.handle.net/10066/755>.
- James W. (1890). *The principles of psychology*. New York: Dover. Pozyskany z: <http://psych-classics.yorku.ca/James/Principles>.
- Jin S.A. (2010). *„I can be happy even when I lose the game”: The influence of chronic regulatory focus and primed self-construal on exergamers’ mood*. CyberPsychology, Behavior, and Social Networking 13, 467-471.
- Jonas E., Graupmann V., Niesta Kayser D. et al. (2009). *Culture, self, and the emergence of reactance: Is there a „universal” freedom?* Journal of Experimental Social Psychology 45, 1068-1080.
- Kihlstrom J.F., Cantor N. (1984). *Mental representations of the self*. [w:] L. Berkowitz (red.), *Advances in experimental social psychology* (vol. 17, s. 1-47). London: Academic Press.
- Krishna A., Zhou R., Zhang S. (2008). *The effect of self-construal on spatial judgments*. Journal of Consumer Research 35, 337-348.
- Kühnen U., Hannover B. (2000). *Assimilation and contrast in social comparisons as a consequence of self-construal activation*. European Journal of Social Psychology 30, 799-811.
- Kühnen U., Hannover B., Schubert B. (2001). *The semantic-procedural interface model of the self: The role of self-knowledge for context-dependent versus context-independent modes of thinking*. Journal of Personality and Social Psychology 80, 397-409.

- Kühnen U., Oyserman D. (2002). *Thinking about the self influences thinking in general: Cognitive consequences of salient self-concept*. Journal of Experimental Social Psychology 38, 492-499.
- Lam B.T. (2005). *Self-construal and depression among Vietnamese-American adolescents*. International Journal of Intercultural Relations 29, 239-250.
- Locke K.D., Christensen L. (2007). *Re-construing the relational-interdependent self-construal and its relationship with self-consistency*. Journal of Research in Personality 41, 389-402.
- Madson L., Trafimow D. (2001). *Gender comparisons in the private, collective, and allocentric selves*. Journal of Social Psychology 141, 551-559.
- Mandrosz-Wróblewska J. (1988b). *Tożsamość i niespójność ja a poszukiwanie własnej odrębności*. Wrocław: Ossolineum.
- Markus H., Kitayama S. (1991). *Culture and self: Implications for cognition, emotion, and motivation*. Psychological Review 98, 224-253.
- Markus H., Kitayama S. (2003). *Culture, self, and the reality of the social*. Psychological Inquiry 14, 277-283.
- Markus H., Kunda, Z. (1986). *Stability and malleability in the self-concept in the perception of others*. Journal of Personality and Social Psychology 51, 858-866.
- Markus H., Wurf E. (1987). *The dynamic self-concept: A social psychological perspective*. Annual Review of Psychology 38, 299-337.
- Markus H., Hamedani M.G. (2007). *Sociocultural psychology: The dynamic interdependence among self systems and social systems*. [w:] S. Kitayama, D. Cohen (red.), *Handbook of cultural psychology* (s. 3-39). New York: Guilford Press.
- Maslow A.H. (1990). *Motywacja i osobowość*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Narodowy Korpus Języka Polskiego 2008-2010*. Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2007-2010 jako projekt rozwojowy. Pozyskany z: http://nkjp.uni.lodz.pl/index_adv.jsp.
- Neumann R., Steinhäuser N., Roeder U. (2009). *How self-construal shapes emotion: Cultural differences in the feeling of pride*. Social Cognition 27, 327-337.
- Obuchowski K. (2001). *W poszukiwaniu właściwości człowieka*. Poznań: Oficyna Wydawnicza Garmond.
- Oyserman D., Lee S.W. (2007). *Priming „culture”: Culture as situated cognition*. [w:] S. Kitayama, D. Cohen (red.), *Handbook of cultural psychology* (s. 255-279). New York: Guilford Press.
- Oyserman D., Lee S.W. (2008a). *A situated cognition perspective on culture: Effects of priming cultural syndromes on cognition and motivation*. [w:] R. Sorrentino, S. Yamaguchi (red.), *Handbook of motivation and cognition across cultures* (s. 237-265). New York: Academic Press.
- Oyserman D., Lee, S.W. (2008b). *Does culture influence what and how we think? Effects of priming individualism and collectivism*. Psychological Bulletin 134, 311-342.
- Oyserman D., Packer M. (1996). *Social cognition and self-concept: A socially contextualized model of identity*. [w:] J.L. Nye, A.M. Brower (red.), *What's social about social cognition? Research on socially shared cognition in small groups* (s. 175-201). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Oyserman D., Sorensen N., Reber R., Chen S.X. (2009). *Connecting and separating: A situated cognition model to understand effects of priming individualism and collectivism*. Journal of Personality and Social Psychology 97, 217-235.

- Pilarska A. (2011a). *Konstrukt Ja a afektywne korelaty struktury tożsamości*. Poznań: Instytut Psychologii UAM (niepublikowany maszynopis rozprawy doktorskiej).
- Pilarska A. (2011b). *Polska adaptacja Skali Konstruktywów Ja*. *Studia Psychologiczne* 49, 21-34.
- Rogers C.R. (2002). *Sposób bycia*. Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.
- Rowan J., Cooper M. (2008). *Przedmowa*. [w:] J. Rowan, M. Cooper (red.), *Jekyll i Hyde. Wielorakie Ja we współczesnym świecie* (s. 10-18). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Rudolph S. (2006). *Is there a fate worse than death? A comparison of social exclusion and terror management theory: Employing cultural primes to elicit cultural worldviews*. Haverford: Haverford University. Pozyskany z: <http://hdl.handle.net/10066/751>.
- Schwartz S.J., Forthun L.F., Ravert R.D. et al. (2010). *Identity consolidation and health risk behaviors in college students*. *American Journal of Health Behavior* 34, 214-224.
- Sinclair L., Fehr B. (2005). *Voice versus loyalty: Self-construals and responses to dissatisfaction in romantic relationships*. *Journal of Experimental Social Psychology* 41, 298-304.
- Singelis T.M. (1994). *The measurement of independent and interdependent self-construals*. *Personality and Social Psychology Bulletin* 20, 580-591.
- Singelis T.M., Bond M.H., Sharkey W.F., Siu Yiu Lai, C. (1999). *Unpacking culture's influence on self-esteem and embarrassability*. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 30, 315-341.
- Sokolik M. (1996). *Psychoanaliza i Ja*. Warszawa: Jacek Santorski & Co.
- Suszek H. (2005). *Wielość Ja w społeczeństwie postmodernistycznym*. *Psychologia. Edukacja i Społeczeństwo* 2, 57-70.
- Swann W.B. (1990). *To be adored or to be known: The interplay of self-enhancement and self-verification*. [w:] R.M. Sorrentino, E.T. Higgins (red.), *Foundations of social behavior* (s. 408-448). New York: Guilford Press.
- Thompson E.P., Roman R.J., Moskowitz G.B. et al. (1994). *Accuracy motivation attenuates covert priming effects: The systematic reprocessing of social information*. *Journal of Personality and Social Psychology* 66, 474-489.
- Trafimow D., Silverman E.S., Fan R.M., Law J.S.F. (1997). *The effects of language and priming on the relative accessibility of the private self and the collective self*. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 28, 107-123.
- Trafimow D., Triandis H.C., Goto S.G. (1991). *Some tests of the distinction between the private self and the collective self*. *Journal of Personality and Social Psychology* 60, 649-655.
- Triandis H.C. (1989). *The self and social behavior in differing cultural contexts*. *Psychological Review* 96, 506-520.
- Triandis H.C., Suh E.M. (2002). *Cultural influences on personality*. *Annual Review of Psychology* 53, 133-160.
- Utz, S. (2004). *Self-construal and cooperation: Is the interdependent self more cooperative than the independent self?* *Self and Identity* 3, 177-190.
- van Hoof A., Raaijmakers Q.A.W., van Beek Y. et al. (2008). *Multi-mediation model on the relations of bullying, victimization, identity, and family with adolescent depressive symptoms*. *Journal of Youth and Adolescence* 37, 772-782.
- van Horen F., Pöhlmann C., Koeppen K., Hannover B. (2008). *Importance of personal goals in people with independent versus interdependent selves*. *Social Psychology* 39, 222-230.
- Vignoles V.L., Chryssochoou X., Breakwell G.M. (2000). *The distinctiveness principle: Identity, meaning, and the bounds of cultural relativity*. *Personality and Social Psychology Review* 4, 337-354.

- Vignoles V.L., Manzi C., Regalia C. et al. (2008). *Identity motives underlying desired and feared possible future selves*. Journal of Personality 76, 1165-1200.
- Watson D., Clark A.L. (1994). The PANAS-X. *Manual for the Positive and Negative Affect Schedule – Expanded Form*. Iowa City: The University of Iowa. Pozyskany z: <http://www.psychology.uiowa.edu/Faculty/Watson/PANAS-X.pdf>.
- Whitbourne S.K., Sneed J.R., Skultety K.M. (2002). *Identity processes in adulthood: Theoretical and methodological challenges*. Identity: An International Journal of Theory and Research 2, 29-45.
- Wiekens C.J., Stapel D.A. (2008). *I versus we: The effects of self-construal level on diversity*. Social Cognition 26, 368-37.
- Wojciszke B., Doliński D. (2008). *Psychologia społeczna*. [w:] D. Doliński, J. Strelau (red.), *Psychologia: Podręcznik akademicki* (s. 293-448). Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Yamada A-M., Singelis T.vM. (1999). *Biculturalism and self-construal*. International Journal of Intercultural Relations 23, 697-709.
- Ybarra O., Trafimow D. (1998). *How priming the private self or collective self affects the relative weights of attitudes or subjective norms*. Personality and Social Psychology Bulletin 24, 362-370.
- Zhang Y., Shrum L.J. (2009). *The influence of self-construal on impulsive consumption*. Journal of Consumer Research 35, 838-850.
- Zusho A. (2008). *Cultural variation in the motivational standards of self-enhancement and self-criticism among bicultural Asian American and Anglo American students*. International Journal of Psychology 43, 904-911.

Priming self-construal. Conclusions and reflections from own research

The empirical goal of this article was to examine the effects of self-construal priming on identity processes. The research was conducted in two stages: (a) pilot study ($N = 547$), whose aim was to evaluate the effectiveness of various priming methods, and (b) main study ($N = 45$), demonstrating the effects of independent self-construal activation on selected aspects of identity structure and emotional consequences of their violation. The results of the pilot study demonstrated the validity of the use of *Scrambled Sentence Task* (Kühnen, Hannover, 2000) as a priming method. However, the main study's results did not confirm the posed hypotheses. The conducted analysis suggests two conclusions. First, the effectiveness of the experimental self-construal activation, as well as the range and depth of effects obtained in this way remain problematic. Second, if a particular advantage of experimental manipulations is insight into isolated causal effects of activation of specific processes or states, when stimulating such a complex structure as self we should expect simultaneous effects, whose causal or functional explanation is challenging.

Key words: self-construal, priming, identity structure

